

WSTĘP

Prezentowany numer „Lubelskiego Rocznika Pedagogicznego” jest tematycznie zróżnicowany, ukazując wieloaspektowość przedmiotu badań pedagogicznych. Zawarte w nim artykuły odnoszą się do kilku subdyscyplin pedagogicznych: o większych tradycjach, dobrze osadzonych w dyscyplinie naukowej, jak pedeutologia czy resocjalizacja, jak również tych, które w ostatnich latach dookreślają własną tożsamość i odrębność, jak pedagogika międzykulturowa i pedagogika zdrowia. Teksty reprezentujące ten ostatni obszar tematyczny rozpoczynają niniejszy tom.

Izabella Łukasik w artykule pt. *Health consciousness as a real phenomenon in view of John R. Searle's considerations. Presence of the term in health pedagogy* zwraca uwagę na konieczność budowania precyzyjnego aparatu pojęciowego pedagogiki zdrowia do jej pełniejszego ukonstytuowania się jako subdyscypliny pedagogicznej. Jej interdyscyplinarność, a więc związki przede wszystkim z naukami biologicznymi, filozofią, socjologią i psychologią, a także wieloma subdyscyplinami samej pedagogiki, można traktować jako słabość utrudniającą zyskanie autonomii, ale jednocześnie jako mocną stronę. Umiejscowienie pedagogiki zdrowia w szerszych kontekstach pozwala lepiej uchwycić fenomen człowieczeństwa jako bytu wielowymiarowego. Autorka, odnosząc się do tej perspektywy, rozważa złożone pojęcie samoświadomości zdrowotnej, która może być szczególnie przydatna do programowania i ewaluacji edukacji zdrowotnej.

Tekst autorstwa Agnieszki Buczak również sytuuje się w kręgu rozważań nad tożsamością pedagogiki zdrowia. Autorka poszukuje inspiracji w dokonaniach naukowców niemieckich, o czym mówi tytuł: *Status pedagogiki zdrowia w Niemczech – w poszukiwaniu inspiracji do umocnienia subdyscypliny w systemie nauk o wychowaniu w Polsce*. Okazuje się, że niemieckie podejście do pedagogiki zdrowia może być bliższe niż wywodzące się z krajów anglojęzycznych. Autorka wskazuje, że mimo odmiennych uwarunkowań historycznych i drogi rozwoju tej subdyscypliny w obu krajach można odnaleźć wiele podobieństw w podejściu do zagadnień teoretyczno-metodologicznych, jak również w potrzebach, problemach i wyzwaniach dla pedagogiki zdrowia jako subdyscypliny nauk o wychowaniu.

W holistycznym ujęciu zdrowia zwraca się uwagę na integralność wszystkich sfer funkcjonowania człowieka, dlatego oprócz dobrze znanych kategorii

zdrowia fizycznego i psychicznego coraz częściej mówi się o zdrowiu duchowym i społecznym. Właśnie w tym obszarze – relacji międzyludzkich i społecznych oraz tożsamości człowieka – można znaleźć odniesienia pedagogiki zdrowia do pedagogiki międzykulturowej. Tym zagadnieniom są poświęcone dwa kolejne teksty. Anna Szafrąńska w artykule *Funkcjonowanie na pograniczu a spostrzeganie zróżnicowania kulturowego w deklaracjach polskich i czeskich studentów* badała doświadczenia oraz poglądy studentek i studentów pedagogiki z Cieszyna i Ostrawy dotyczące zachowań dyskryminacyjnych. Mieszkanie „na pograniczu” zarówno w sensie geograficznym, jak i etnicznym rodzi napięcia, które mogą oddziaływać destrukcyjnie na tkankę społeczną albo wzbogacać miejscową kulturę – w dużej mierze zależy to od postaw pedagogów i miejsca edukacji międzykulturowej w programach szkolnych.

Przestrzenią łączącą lub dzielącą ludzi może być wspólna pamięć. Joanna Sacharczuk zajęła się tożsamością i pamięcią społeczną z perspektywy edukacji międzykulturowej. W tekście autorka przedstawia wyniki badań prowadzone wśród licealistów z Białegostoku oraz z dzielnicy założonej przez urodzonych w tym mieście Żydów – Kiryat Białystok w miejscowości Yehud w Izraelu. Przedmiotem badań były związki typów pamięci o przeszłości Białegostoku z rodzajami tożsamości wyróżnionymi w profilach identyfikacyjnych opracowanych przez Mirosława Sobieckiego. Wyniki badań mogą skłaniać do refleksji dotyczącej zarówno czynników kształtujących świadomość własnej tożsamości społecznej młodych ludzi, jak i wyzwań stojących przed edukacją międzykulturową w zakresie kształtowania zainteresowania przeszłością miejsca pochodzenia. Jest to istotne, ponieważ – jak pisze autorka: „Pamięć społeczna jest częścią tożsamości społecznej. Pozwala grupie odpowiedzieć na pytanie «kim jesteśmy» przez odwołanie się do tego «kim byliśmy», co z kolei umożliwia przewidywanie kierunków rozwoju tożsamości w przyszłości”.

Znaczna część oddziaływań wychowawczych, czy to w zakresie edukacji zdrowotnej, międzykulturowej, czy innej, ma (a przynajmniej powinna mieć) miejsce w szkole. Dlatego też nauczyciele – ich osobowość, podejście do zawodu i kompetencje profesjonalne – odgrywają główną rolę w rozwoju każdej sfery funkcjonowania uczniów i uczennic. Trzy kolejne artykuły są poświęcone nauczycielom: ich motywacji wyboru zawodu, przeświadczeniom o wypełnianiu roli zawodowej oraz kompetencjom zawodowym.

Ewa Sosnowska-Bielicz analizowała motywów wyboru zawodu nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej na podstawie materiału uzyskanego podczas swobodnych wywiadów. Ujawniona w wypowiedziach badanych dominacja motywów wewnętrznych i bardzo wczesna identyfikacja z przyszłą profesją wydaje się pozytywnie rzutować na ich funkcjonowanie w roli zawodowej.

Podejście do zawodu nauczyciela jako roli społecznej jest już dość dobrze ugruntowane w pedeutologii. Anna Popławska, wychodząc od analizy zadań nauczycieli oraz specyfiki ich roli zawodowej, prowadziła badania podłużne w kluczowych momentach wprowadzania reform systemu edukacji: w latach 1998, 2009 i 2019. Badaczka na każdym etapie zadawała te same pytania nauczycielom, które dotyczyły przede wszystkim poczucia autonomii i wpływu na sposób wykonywania pracy, refleksyjności, dążeń do samodoskonalenia oraz poczucia samorealizacji. Okazało się, że w ciągu 20 lat, bez względu na filozofię i założenia wprowadzanych reform oraz realnej sytuacji społeczno-edukacyjnej, przekonania nauczycieli dotyczące badanych aspektów pozostały niemal niezmiennie. Wnioski nie są jednoznaczne. Z jednej strony ta stałość przekonań połączona z wysoką samooceną badanych nauczycieli może świadczyć o ich rzeczywistej autonomii i refleksyjności. Z drugiej strony – obnażać słabość badań opartych na autodeklaracjach i/lub nieskuteczność wprowadzania ogólnych zmian w szkole, których rzeczywistymi sprawcami mogą być jedynie sami nauczyciele.

Wśród wielu wymienianych w literaturze zadań nauczyciela znajduje się konieczność diagnozowania nie tylko osiągnięć dydaktycznych uczniów, ale również poziomu ich rozwoju, potrzeb, problemów, zainteresowań, predyspozycji i uzdolnień. Rozpoznawanie mocnych i słabych stron wychowanka jest podstawą do prowadzenia skutecznych, bo zindywidualizowanych, oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Mirosław Kisiel w artykule *Diagnosis of preferences and special talents in the child's – opinions of surveyed teachers* dzieli się wynikami badań na temat sposobów diagnozowania preferencji i uzdolnień muzycznych dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym przez rodziców, nauczycieli przedszkola i edukacji zintegrowanej oraz nauczycieli rytmiki i muzyki w tych placówkach. W ich świetle autor postuluje położenie większego nacisku na rozwijanie kompetencji diagnostycznych pedagogów.

Postmodernistyczna niespójność, niekonsekwencja w postępowaniu, fragmentaryzacja i epizodyczność rozmaitych sfer życia człowieka powoduje, że aktywności jednostek są kierowane przez niespójne, a czasem nawet sprzeczne wartości. W problematykę kryzysu w wartościowaniu u adolescentów wprowadzają badania Sylwii Opozdy-Suder i Barbary Ostafińska-Molik pt. *Aksjologiczny kontekst procesu dewiacji zachowania u dorastających*, w którym autorki analizują poziom kryzysu w wartościowaniu u nieletnich nieprzystosowanych społecznie.

W nowym, postmodernistycznym paradygmacie celem resocjalizacji staje się inkluzja społeczna. Justyna Siemionow w swoim tekście pt. *Działania podejmowane w procesie resocjalizacji dziewcząt niedostosowanych społecznie w ocenie ich rodziców* opisuje nowy model pracy placówki resocjalizacyjnej polegający na świadomym i celowym włączaniu rodziców podopiecznych w proces resocjalizacji.

Przedmiotem swoich analiz autorka uczyniła dokonywaną przez rodziców ocenę przebiegu procesu resocjalizacji nieletnich.

Interaktywny i wielowymiarowy charakter oddziaływań resocjalizacyjnych ma również RES-ocjalizacja skoncentrowana na rozwiązaniach (RESsr), opisana przez Jacka Szczepkowskiego w artykule pt. *Solution-focused social rehabilitation*. Autor przedstawia opis autorskiej adaptacji Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach (PSR) do pracy z młodzieżą uzależnioną od substancji psychoaktywnych.

Przedmiotem zainteresowania pedagogiki resocjalizacyjnej są również dorośli wchodzący w konflikt z prawem. Anna Wojnarska i Małgorzata Osińska w tekście pt. *Poziom poczucia własnej skuteczności a zasoby osobiste i społeczne osób skazanych* dokonały analizy poczucia własnej skuteczności, samooceny, radzenia sobie ze stresem, sprężystości psychicznej i nadziei na sukces u osób odbywających karę pozbawienia wolności. Prezentowane badania wpisują się w aktualny w pedagogice resocjalizacyjnej nurt diagnozy pozytywnej.

Idea diagnozy pozytywnej jest również tematem artykułu Ewy Wysockiej – *The role of positive diagnosis in social rehabilitation from the perspective of the theory of evil – a psychopedagogical reflection*. Autorka rozważa w nim znaczenie diagnozy pozytywnej w resocjalizacji z perspektywy teorii zła, dochodząc do konkluzji, że wyeliminowanie zła jest możliwe tylko poprzez autonomiczną i dobrowolną przemianę człowieka na gruncie jego potencjałów, stanowiących czynnik wzbudzający wewnętrzną motywację do zmiany. Diagnoza tych potencjałów powinna zatem stanowić punkt wyjścia współczesnych oddziaływań resocjalizacyjnych.

Przedstawione w niniejszym tomie teksty są zróżnicowane zarówno pod względem tematyki, jak i charakteru, odzwierciedlając wielowątkowość eksploracji naukowych pedagogiki. Można jednak znaleźć wspólną płaszczyznę zaprezentowanych artykułów – jest nią pojmowanie człowieka w kategoriach pozytywnych, jako istotę społeczną, dysponującą zdolnością do refleksji i samorozwoju. A studia teoretyczne i badania empiryczne ukierunkowują na myślenie o praktyce pedagogicznej jako działalności mającej stworzyć warunki do realizacji potencjału wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces szeroko rozumianego wychowania.

Dorota Pankowska
Andrzej Chudnicki